

Prof. dr hab. Dariusz Kaca
Pracownia Technik Drzeworytniczych
i Książki Artystycznej
Katedra Grafiki Artystycznej
Wydziału Grafiki i Malarstwa
ASP w Łodzi

**Recenzja pracy doktorskiej *przejsie...Transgresja tożsamości*
mgr Barbary Czapor-Zaręby**

Zleceniodawca recenzji:

Akademia Sztuk Pięknych w Katowicach Wydział Artystyczny, zlecenie podjęte na podstawie ustawy z dnia 14.03.2003r. Tekst jednolity o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki. (Dz.U. nr. 65 poz. 595 ze zmianami Dz.U. z dnia 27.07.2005 r. nr 164 poz. 1365 art. 14 ust. 2 pkt. 21).

Recenzja dotyczy uchwały Rady Wydziału Artystycznego Akademii Sztuk Pięknych w Katowicach z dnia 12 kwietnia 2019 roku w sprawie wyznaczenia recenzenta przewodu doktorskiego w dyscyplinie sztuki piękne dla mgr Barbary Czapor-Zaręby. Przewód doktorski wszczęto 5 maja 2016 r. na w/w Wydziale.

Z wcześniejszą twórczością Pani Barbary Czapor-Zaręby miałem okazję spotkać się na trzech wystawach zbiorowych zorganizowanych przez środowisko kieleckich i częstochowskich artystów plastyków. Jedną z tych wystaw zatytułowaną *Migracje Transgraficzne* miałem okazję i przyjemność prezentować w 2014 roku, w Galerii *Okno na Sztukę* Kutnowskiego Domu Kultury, jako opiekun tejże galerii. Widząc oryginały grafik Pani Czapor-Zaręby nie ukrywam, że byłem pod wrażeniem ich wyrazu i siły oddziaływania. Na podstawie tych, a także innych wydarzeń artystycznych twórczość artystki fragmentarycznie była mi osobiście znana.

Z dokumentacji doktoratu, która została mi przesłana z dziekanatu katowickiej uczelni, dowiedziałem się natomiast jeszcze wielu innych rzeczy o artystce. Pani Barbara Czapor-Zaręba urodziła się w 1977 roku w Namysłowie. Studiowała w latach 1998-2003 na kierunku Edukacja artystyczna w zakresie sztuk plastycznych w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Częstochowie (obecnie Akademia im. Jana Długosza). Dyplom licencjacki z wyróżnieniem zrealizowała w Pracowni Druku Wypukłego prof. Ewy Zawadzkiej w Zakładzie Grafiki Warsztatowej Instytutu Plastyki w Częstochowie, w 2003 roku. W latach 2009-2012 studiowała na Wydziale Artystycznym w Akademii Sztuk Pięknych w Katowicach. Były to studia na kierunku grafika, ze specjalizacją w grafice warsztatowej. W 2012 roku otrzymała dyplom magisterski z wyróżnieniem w Pracowni Druku Wypukłego prof. Mariusza Pałki w/w uczelni. Mgr Barbara Czapor-Zaręba od 2012 roku pracuje jako asystent w Katedrze Grafiki Instytutu Sztuk Pięknych Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Tamże, w latach 2015-2019 prowadziła zajęcia z druku wklęsłego na Podstawach grafiki warsztatowej dla studentów I i II roku I st. na kierunku Grafika. W tym samym okresie również prowadziła zajęcia z druku wklęsłego dla studentów I roku II st. również na kierunku Grafika.

Z dostarczonej dokumentacji widać, że Barbara Czapor-Zaręba angażuje się w różne działania na rzecz Uczelni współorganizując wystawy studentów i pedagogów czy też prowadząc szereg warsztatów dla szerokiej rzeszy zainteresowanych. Szczegółowa i skrupulatnie spisana lista tej działalności znajduje się w dokumentacji więc nie przytaczam jej powtórnie, a zainteresowanych tamże odsyłam. Warto jeszcze zaznaczyć, że w latach 2016-2019 sprawowała też opiekę nad dyplomantami I i II st. na kierunku Grafika.

Będąc dydaktykiem Barbara Czapor-Zaręba wykazuje również aktywność na polu badawczym prowadząc własny projekt, a także uczestnicząc w dwóch innych. W latach 2014-2015 była głównym wykonawcą w projekcie badawczym „Ekologiczne techniki sztuk graficznych” 2011/03/B/HS2/05428 zakwalifikowanym w konkursie OPUS 2 do Finansowania przez Narodowe Centrum Nauki. Również, w latach 2014-2015 była członkiem zespołu w projekcie badawczym DS./WS/5121/2015 „Graficzny warsztat alternatywny – techniki druku wklęsłego i wypukłego”. Projekt finansowany ze środków statutowych uczelni (kierownik projektu dr hab. Katarzyna Winczek prof. AJD w Częstochowie).

W 2016 roku była członkiem zespołu w projekcie badawczym DS/WS/2016, „Linia – tworzywo wyrazu”. Projekt finansowany ze środków statutowych uczelni (kierownik projektu dr hab. Magdalena Snarska prof. AJD w Częstochowie).

Prowadząc zajęcia dydaktyczne, angażując się w badania naukowe Barbara Czapor-Zaręba nie zaniedbuje również swojej twórczości artystycznej i jej prezentacji na wystawach indywidualnych. Takich wystaw po uzyskaniu tytułu magistra sztuki miała 3 i pozwolę sobie je tutaj wymienić:

2015 – *Próba Przejścia*. Barbara Czapor-Zaręba. Galeria „Wejściówka” w Redakcji Gazety Wyborczej w Częstochowie.

2015 – *Próba Przejścia*, Barbara Czapor-Zaręba. Wystawa w Galeria OPK „Gaude Mater” w Częstochowie.

2012 – *Próba Przejścia*, Barbara Czapor-Zaręba. Wystawa w Oddziale Grafiki im. Pawła Stellera Muzeum Historii Miasta Katowic.

Będąc ambitnym i aktywnym twórcą autorka bierze udział w konkursach graficznych na forum krajowym, a także międzynarodowym. W załączonym spisie znajdują się nazwy tak renomowanych imprez, których międzynarodowe jury robi dużą selekcję, że samo dostanie się na wystawę pokonkursową jest już dużym wyróżnieniem.

Zamieszczam poniżej listę z udziałem w wystawach pokonkursowych (po obronie magisterium):

2016 – XIII Konkurs Graficzny im. Józefa Gielniaka, Muzeum Karkonoskie, Jelenia Góra

2015 – XI Quadriennale Drzeworytu i Linorytu Polskiego, BWA Olsztyn (program towarzyszący MTG – Kraków 2015).

2015 – Guanlan International Print Biennial, China Printmaking Museum, Chiny.

2015 – VII Splitgraphic International Graphic Art Biennial - Group Exhibition VII Splitgraphic - Old City Hall, Split, Chorwacja.

2013 - VIII Biennale Grafiki Studenckiej, Galeria Miejska „Arsenał”, Poznań.

2012 - VIII Triennale Grafiki Polskiej - Biuro Wystaw Artystycznych, Katowice.

2012 - Grand Prix Młodej Grafiki Polskiej, Kontenery, pl. Szczepański, Kraków.

Do wyróżnień z jakimi spotkały się prace Pani Barbara Czapor-Zaręba zalicza:

2012 - Najlepsze dyplomy 2012, Barbara Czapor-Zaręba, *An attempt of transition* - promotor, prof. Mariusz Pałka – dyplomy.triennial.cracow.pl/2012/

2013 - Nominacja do nagrody - VIII Biennale Grafiki Studenckiej, Galeria Miejska „Arsenał”, Poznań

Teoretyczna część doktoratu

Dysertacja zatytułowana „**przejście... Transgresja tożsamości**” została podzielona przez autorkę na 7 części, *wstęp* oraz *wnioski końcowe*. Całość zawiera się na 54 stronach razem z bibliografią oraz częścią dokumentującą zestaw grafik przedstawionych do oceny. Ciekawostką tej pracy jest brak ilustracji śródtekstowych, jednak podczas czytania jej treści nie odczuwa się dotkliwej potrzeby dopowiadania czy ilustrowania obrazem. Całość jest napisana w ładnej formie językowej wraz z interesująco ujętym tematem i prawidłowo przeprowadzona pod względem merytorycznym. Pani Barbara Czapor-Zaręba w swoim doktoracie podjęła problematykę, która jest pod wieloma względami intrygująca dla wielu pokoleń uczonych, filozofów, a przede wszystkim artystów. Ujęła w niej to, co jest najważniejsze dla własnej twórczości nie poszerzając nadmiernie obszaru badań, a wręcz przeciwnie skupiła się na pogłębianiu jego sedna. Wypada tutaj odnieść się do kilku najciekawszych, moim zdaniem, fragmentów. W pierwszej części zatytułowanej „Transgresja – Przekraczanie. Próba definicji pojęcia” autorka tak formułuje swój tok myślowy: *Transgresja w sztuce, według wielu badaczy tego zjawiska, dotyka w sposób obrazoburczy jakiegoś tabu. Obala konwencje, burzy, dekonstruuje po to, aby pokazać i zaprowadzić nowy porządek. Często posługuje się środkami bardzo brutalnymi, obalając normy moralne i społeczne tabu. Czasem, poprzez wszelkie dostępne środki, przypomina nam zwierzęcą, pierwotną część natury ludzkiej, o której zapominamy ułagodzeni więzami społeczno-kulturowymi. (...)Zjawisko transgresji niesie ze sobą zarówno konstruktywne jak i destrukcyjne konotacje. Zawiera w sobie działania*

ekspansywne, w tym również autodestrukcyjne. Aby w pewnym momencie stwierdzić czym dla niej samej jest omawiane zjawisko: Transgresja dla mnie oznacza przekraczanie – Przejście w inny wymiar jakim jest śmierć. Mam tu na myśli zarówno śmierć inicjacyjną, jak i fizyczną. Obydwie prowadzą do przemiany, do odrodzenia się w nowej, symbolicznej postaci, do zmiany tożsamości. Niewątpliwie, na tak sformułowany pogląd ma wpływ głębokie wewnętrzne przekonanie i wiara autorki w taki rodzaj ostatecznego rozwiązania. Czy takie twierdzenie jest słuszne? Wobec ciągle trwającej tajemnicy trudno, a właściwie nie da się w tym miejscu polemizować...

W drugiej części dysertacji autorka definiuje znaczenie terminu „Granica” słusznie zauważając, że trudno mówić o przekraczaniu czegokolwiek jeśli się nie ma ściśle określonego obszaru. Rozważania nad pojęciem „granicy” następują głównie po to aby ukazać kontekst dla własnej twórczości... *Zadaję pytania, na które nie uzyskałam odpowiedzi w poprzednich realizacjach artystycznych. Traktuję transgresję z jednej strony jako gatunkowe przekroczenie granic sztuki, które zresztą dokonują się od dawna, a z drugiej strony transgresja jest dla mnie związana z samym aktem Przejścia, który traktuję w sposób bardzo dosłowny. Akt ten definiuję ze śmiercią zarówno fizyczną jak i inicjacyjną, ponieważ po niej dochodzi do przemiany. Powstania nowego porządku, odrodzenia.*

Po zakreśleniu obszaru działania trudno nie odnieść się do zjawiska czasu i Barbara Czapor-Zaręba czyni to w następnym fragmencie zatytułowanym „Czas święty i świecki”. Jest to odwołanie się do rezultatów przemyśleń i badań religioznawcy Mircea Eliade oraz socjologa kultury Zygmunta Baumana. W tym rozdziale następuje także nawiązanie do autorskiego tytułowania grafik. Tytuły 2'25" oraz 3'05" dają mi bezpośrednie skojarzenia z długością trwania jakiegoś zdarzenia, ale przede wszystkim z zapisem danego ujęcia na taśmie filmowej i Barbara Czapor-Zaręba poniekąd tak wyjaśnia znaczenie tytułowania własnych utworów graficznych. W sztukach plastycznych tytułowanie datą grafik jak i obrazów znane jest i stosowane chociażby przez prof. Stanisława Fijałkowskiego. Osobiście wielokrotnie zastanawiałem się nad odczuwaniem upływu czasu w twórczości, a zwłaszcza we własnym procesie twórczym i myślę, że jest to rodzaj wejścia w inną przestrzeń odmienną od powszedniości, którą można przypisać do sfery sacrum.

Interesująco przedstawia się „Smierć i tożsamość” jako tytuł następnego rozdziału dysertacji. Autorka tutaj konstatuje w taki sposób: *...Żyjemy w ekstazie zadowolenia, a rozdrobnienie na małe przyjemności powoduje, że tracimy z oczu cel ostateczny. Wszystko zostało rozmyte, ta deregulacja i rozczłonkowanie rzeczywistości wprowadza chaos. Żyjemy w nieustannym karnawale. Pierwotne lęki przed śmiercią, zostały oswojone. Pogrzeb zawsze był rodzajem aktu wykluczenia, fazy liminalnej, przejściowej. Cmentarze często są na peryferiach miasta, odgródzone*

*grubym murem lub żywoplotem, żebyśmy mogli dalej „zająć się życiem”. Zmieniły się też rytuały związane ze śmiercią. (...)widzę jak bardzo zmieniło się moje własne nastawienie do śmierci. Chyba instynktownie też przed nią uciekam, dokonuję estetyzacji. Któż z nas, parając się twórczością poszukując metafizyki nie miał twórczych przemyśleń na ten temat? Dla mnie, swego czasu niebagatelną, wręcz fascynującą rolę odegrała lektura „Tybetańskiej Księgi Zmarłych Bar-do”. Ten, tak sugestywny przekaz z procesu umierania, z kompleksowym opisem etapów naturalnej śmierci fizjologicznej został po raz pierwszy po polsku opublikowany w „Literaturze na świecie”, w 1985 roku. Było to już dosyć dawno temu, a poszczególne fragmenty wciąż tkwią w mojej pamięci. Z tej teoretycznej części zaintrygował mnie jeszcze rozdział zatytułowany „Abstrakcja i transcendencja”. Ciekawie został potraktowany wywód na temat prowienencji i znaczenia w/w terminów. Interesująco również wygląda autorski zestaw twórców sztuk wizualnych oraz ich prac mających wpływ na ewolucję twórczości Barbary Czapor-Zaręby. W tekście uderza szczerą autorefleksja ... *Nieustannie, w obliczu wszystkich znanych mi postaw artystycznych próbujących dotknąć Absolutu, zadaję sobie pytanie: czy tworzę kolejny symulakr transcendencji? Mam nadzieję, że nie.**

Myślę, że większość artystów gdzieś w głębi duszy ma tego rodzaju wątpliwości. Wydaje mi się, że aby jednoznacznie odpowiedzieć na takie pytanie potrzebna jest dłuższa perspektywa czasowa i splot wielu nieprzewidywalnych okoliczności. Być może problemem najistotniejszym jest potrzeba ustalenia nowych paradygmatów, które by we właściwy sposób podchodziły do wartości dzieła sztuki w kontekście najnowszych, szerokich zmian w obszarze życia, a wraz z tym idących zmian w ujęciu filozoficzno-estetycznym.

Praktyczna część doktoratu

Praktyczną część doktoratu stanowią wielkoformatowe druki transferowe (na bazie druku wypukłego). Realizacja 2'25'' ma wymiary 300 x 420 cm. Natomiast 3'05'' składa się z dziewięciu odseparowanych grafik o różnych wielkościach, które tworzą całość o wymiarach 350 x 540 cm. Całość zestawu dopełniają dwie grafiki formatu 100 x 140 cm plus kolejne dwie formatu 100 x 280 cm oraz jeszcze trzy grafiki o formatach 224 x 77 cm każda. Cały cykl nosi nazwę „Transgresja” i jest dla autorki bardzo osobistym doświadczeniem przekraczania granic własnych możliwości. Nie ukrywam, że fizyczna wielkość tej pracy robi na mnie wrażenie, zwłaszcza, że zostały one zrealizowane na bazie tradycyjnej techniki graficznej. Trudno mi odnieść się do jakości druków, gdyż reprodukcje pomniejszone do niepełnego formatu A4 praktycznie dają zaledwie namiastkę wyglądu i rozmachu tej pracy. Synteza formalna jakiej autorka dokonała w tym doktoranckim cyklu w stosunku do wcześniejszych prac też jest niebagatelna, stwierdzam to na

podstawie autopsji. Sama o tym procesie tak napisała: *Skoro transcendencję definiuję jako przekroczenie fizyczności, materii a tym samym wzniesienie się na wyższy poziom doskonałości to najwłaściwszą formą, która będzie próbowała dotknąć jej istoty była dla mnie abstrakcja. Abstrakcja jest w moim przekonaniu językiem zdolnym do oddania innych wymiarów bytu w sposób najbardziej bezpośredni.* Trudno się w tym przypadku nie zgodzić z takim podejściem zwłaszcza gdy obrazowi towarzyszy umiejętnie przeprowadzona autoanaliza. Mam przekonanie, że doktorantka ma wysoką świadomość tego co robi i jak osiągnąć to, co chce powiedzieć w swoich utworach graficznych. Aby nie być gołosłownym przytoczę jeszcze jeden cytat: *...Aby zachować nastroj mistycyzmu, szczególnie ważna była dla mnie stonowana kolorystyka światła. Światło poprzez swoją niebieskawą, gazową kolorystykę miało oddalić skojarzenia ze światłem ziemskim, słonecznym. Poszukiwałam środków, które najpełniej oddadzą wrażenie mistycyzmu, pewnej sakralizacji chwili zamkniętej w sekwencji czasowej.*

Symbol światła w kulturze europejskiej przejawia się w różnoraki sposób. Trzon stanowią trzy główne obszary: filozoficzny, teologiczny i artystyczny. Obszary te, to jednocześnie odrębne dziedziny aktywności intelektualnej człowieka i odnoszą się do jego rozumu, wiary i twórczości. Idąc dalej tym tropem można je ukierunkować na filozofię światła, teologię światła oraz sztukę światła. Pani Barbara Czapor-Zaręba podążyła w tym kierunku na swojej drodze twórczej. Sposoby prezentacji symbolu światła ujawniają stosunek człowieka do świata, który tkwi w nadawaniu mu znaczenia i sensu lub jego odczytywaniu, lokowaniu lub odkrywaniu jego wartości. Symbolika światła ulegała znacznym i różnym przemianom, chociaż jej znaczenie niezmiennie odnosiło się do wielorako rozumianej doskonałości, a w platonizmie łączyła się z ideą Dobra i Piękną. Niewątpliwie w przedstawionym cyklu prac i jego rozwiązaniach formalnych doktorantka zmierza do poszerzenia znaczeń symboliki światła o indywidualny idiom.

Szczerze mówiąc całość doktoratu, mam tutaj na myśli obydwie jego części teoretyczną i praktyczną sprawiają przekonujące wrażenie oraz pozytywnie świadczą o autorce. Jej osobowość twórcza, w tym kontekście jawi mi się jako wyważona, gdzie pierwiastek apolliński z dionizyjskim proporcjonalnie się dopełniają. Widoczny wkład intelektualny w tekstach jest zrównoważony talentem i zmysłową wrażliwością oraz wyczuciem estetycznym w grafikach. Trawestując myśl doktorantki można powiedzieć, że Barbara Czapor-Zaręba realizując się twórczo i kreując swoje grafiki próbuje przygotować się w symboliczny sposób do ostatecznego **Przejścia**.

Konkluzja

Reasumując cykl graficzny Transgresja Pani Barbary Czapor-Zaręby przejawia zamiary artystyczne, które realizują się w wartościach estetycznych, które emanują formą symboliczną.

Na tym, moim zdaniem polega znaczący wkład tej pracy w rozwój dyscypliny artystycznej reprezentowanej przez kandydatkę, jak i do całej dziedziny sztuk plastycznych.

Stwierdzam, że mgr Barbara Czapor-Zaręba wykazała się intelektem, wyjątkową wrażliwością i właściwą wiedzą teoretyczną, a także posiadaniem odpowiednich umiejętności do prowadzenia zajęć dydaktycznych. Stwierdzam że, przedstawiona do obrony przez mgr Barbarę Czapor-Zarębę praca doktorska "przejście...Transgresja tożsamości" spełnia wymagania Art.13, Ustęp 1. Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2014 r. poz. 1198).

Oceniona i zrecenzowana przeze mnie praca doktorska stanowi oryginalne dokonanie artystyczne i świadczy o samodzielnie prowadzonej pracy twórczej. Teoretyczna wykładnia pracy artystycznej, jaką jest jej opis, świadczy o wiedzy kandydatki w dyscyplinie sztuk pięknych.

Tym samym wnioskuję bez zastrzeżeń do Szanownej Rady Wydziału Artystycznego ASP w Katowicach o nadanie mgr Barbarze Czapor-Zarębie stopnia doktora sztuki w dyscyplinie sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki.

Nowa Wieś, 20 czerwca 2019

